



Z KORESPONDENCJI WIELKOPOLAN

Karolina Baranowska, Michał Boksa

Listy Romana Dmowskiego (1864-1939) do prof. Zygmunta Wojciechowskiego (1900-1955) z 1931 roku

Na kopercie:

*JWielmożny Pan
Prof. Zygmunt Wojciechowski
ul. Marszałka Focha 66, III
Poznań*

*Marszałkowska 21, m. 10
Warszawa 23 lutego 1931*

Drogi Panie,

Najserdeczniej dziękuję za łaskawe przesłanie mi pism Pańskich, które po naszej rozmowie zaostriły mi jeszcze apetyt na dłuższą pogadankę z Panem w Chłudowie¹. Zajmuje się Pan temi zagadnieniami dziejowymi, które mnie od dawna pasjonują. Niestety, będąc całe życie służącą do wszystkiego, mam w tych rzeczach bardzo powierzchowną wiedzę. A chciałbym wiele rzeczy jeszcze przed śmiercią zrozumieć...

Spróbuję Pana, jeśli się Pan da, trochę wyekspluatować...

Za to mam nadzieję, że w dziedzinie polityki dzisiejszej powiem Panu niektóre rzeczy, które Pana zainteresują [...]

Mam nadzieję, że się niezadługo zobaczymy.

Ściskam serdecznie dłoń Pańską

/-/ Roman Dmowski

¹ Chłudowo – wieś w województwie wielkopolskim, w powiecie poznańskim, w gminie Suchy Las, położona przy linii kolejowej Poznań – Piła, 16 km od Poznania.

Na kopercie:

*JWielmożny Pan
Prof. Zygm. Wojciechowski
ul. Marszałka Focha 66, III
Poznań*

Chludowo 18 czerwca 1931

*Szanowny i Kochany Panie Profesorze,
Bardzo się cieszę nadzieją zobaczenia Pana w niedzielę.
Pociąg ranny dobry. Zostanie Pan na obiad (12.30) prawda?
Trzeba wysiąść w Gołęczewie² (28 min. od Poznania). Tam będzie czekał konik z rozkleo-
taną dryndulką³ i woźnicą z miną senatora rzymskiego.
Ściskam serdecznie dłoń,
do rychłego widzenia*

/-/ Roman Dmowski

Na kopercie:

*JWielmożny Pan
Prof. Zygm. Wojciechowski
Zawoja Willa Akad. Umiej.
Woj. krakowskie*

*ul. Kościelna 12
Chludowo
pow. poznański
10 sierpnia 1931*

*Szanowny i Kochany Panie Profesorze,
Dziękuję serdecznie za pamięć i za dobre życzenia. Dziękuję również za konfrontację z Siegfriedem: ze wszystkich pochwał, które mi ludzie ostatnimi czasy napisali, tę czytałem z największą przyjemnością: sądzę, że to jest pedagogicznie dobre dla umysłów polskich, gdy się oswajają z tym, że Polak może coś lepiej zrozumieć od Anglika, Francuza lub Niemca. Dziś wyzwolenie z pod tej hypnozy Zachodu zaczyna być, moim zdaniem, jednym z warunków naszego zbawienia.
Nie wspomina Pan nic o swoim zdrowiu i wnoszę stąd, że tylko chwilowo czuł się Pan gorzej, wyjeżdżając z Chludowa, i cieszę się bardzo, że nic się złośliwego do Pana nie przyczepiło.
Ja zacząłem wakacje od tego, że przerwałem na pewien czas palenie. Dziś już dziewiąty dzień nie palę. Wynik ten, że ogromnie zgłupiał i że ciągle spać mi się chce. Eksperyment taki jest możliwy tylko wtedy, kiedy człowiek próżnuje. Toteż, gdy Pan przyjedzie do mnie we wrześniu na robotę⁴, będę już palił.*

² Gołęczewo – wieś w województwie wielkopolskim, w powiecie poznańskim, w gminie Suchy Las, położona przy linii kolejowej Poznań – Piła, na południowy zachód od Chludowa.

³ Dryndulka – dorożka.

⁴ Spisywanie przez Zygmunta Wojciechowskiego relacji Romana Dmowskiego o Lidze Narodowej.

Biedna Pani Niklewiczowa⁵ leży u Przemienienia Pańskiego⁶ pokrajana. Wycięto jej woreczek żółciowy i appendix – była pięć kwadransów pod narkozą. Dziś już ósmy dzień po operacji i można powiedzieć, że się udało.

Wszyscy dziękują Panu za miłe pozdrowienia.

Ściskam serdecznie dłoń Pańską

/-/ Roman Dmowski

Na kopercie:

JWielmożny Pan

Prof. Zygmunt Wojciechowski

Zawoja

Dom Akademii Umiej.

Woj. krakowskie

Kościelna 12

Chludowo

pow. poznański

5 września 1931

Drogi Panie Profesorze,

Stała się katastrofa. Ze względu na pewne sprawy, nie dające się odłożyć, będę musiał wyjechać do Warszawy 15-go, skąd wrócę 19-go. Dowiedziałem się o tem dopiero dzisiaj.

Czy nie udałoby się Panu zmienić planów tak, żeby pracę ze mną⁷ zacząć po 19-tym? Najmocniej przepraszam za ten skandal, ale naprawdę nie jestem jego winowajcą.

Oczekując od Pana wiadomości, ściskam serdecznie dłoń Pańską

/-/ Roman Dmowski

Na kopercie:

Express

JWielmożny Pan

Prof. Zygmunt Wojciechowski

Spokojna 10, II.

Poznań

Kościelna 12

Chludowo

Sobota

Drogi Panie Profesorze,

Piszę te parę słów pod naciskiem sumienia. Nie chcę zgrzeszyć wobec Pana, zastawiając na Pana pułapkę.

Umówiliśmy się, że Państwo przyjadą w niedzielę po południu i liczyłem, że będziemy mieli czas nagadać się dowoli, bo jest o czem. Myślę, że i Pan na to liczył.

⁵ Maria z Lutosławskich Niklewiczowa (1888-1979) – córka Wincentego Lutosławskiego (1863-1954) i Zofii Lutosławskiej (1861-1958), żona Mieczysława Niklewicza.

⁶ Obecnie Szpital Kliniczny Przemienienia Pańskiego Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, ul. Długa 1/2.

⁷ Chodzi o wspomniane już spisywanie przez Zygmunta Wojciechowskiego relacji Romana Dmowskiego o Lidze Narodowej.

Tymczasem otrzymałem wiadomość, że dziś, w sobotę, zjeżdżają tu pstwo Niklewiczowie⁸, a jutro, na popołudnie przyjadą w celu ich odwiedzenia: matka⁹, dwie siostry pani Niklewiczowej¹⁰, Meissner¹¹ i pewna ilość dzieciaków. Bardzo to mili goście, ale robi się z tego babski wiec, wśród którego trzeba będzie robić nie lada wysiłki, żeby znaleźć chwilę na spokojne pogadanie.

Przygotowuję więc Państwa z góry na tę katastrofę. Gdyby ta perspektywa Pana zbyt przerażała, pozostawiam Państwu całkowitą swobodę przyjechania w poniedziałek czy wtorek. Będę w domu i będę z upragnieniem oczekiwał miłych gości. Niklewiczowie będą, ale innych gości już nie będzie.

Łączę uprzejme pozdrowienia dla Pani, ściskam Państwa serdecznie

/-/ Roman Dmowski



Publikowane powyżej listy pochodzą z 1931 roku, kiedy to Zygmunt Wojciechowski był częstym gościem w posiadłości Romana Dmowskiego w Chludowie. Opracowywał on w tym okresie dzieje Ligi Narodowej i w tym celu spisywał ustne relacje jej założycieli i członków, w tym Romana Dmowskiego. Zygmunt Wojciechowski był politycznie związany z Narodową Demokracją, zaś od 1932 roku ze Związkiem Młodych Narodowców. Jako jednemu z głównych ideologów Obozu Wielkiej Polski bliskie mu były poglądy Dmowskiego. Zamieszczone powyżej listy pochodzą ze spuścizny Zygmunta Wojciechowskiego, przechowywanej w poznańskim oddziale Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. W teście spuścizny znajduje się również wspomniana relacja Romana Dmowskiego o Lidze Narodowej spisana przez Zygmunta Wojciechowskiego.

Autor listów, Roman Dmowski, był pisarzem politycznym, mężem stanu, współzałożycielem, przywódcą i ideologiem Narodowej Demokracji. Urodził się 9 sierpnia 1864 roku w Kamionku pod Warszawą jako syn Walen-

tego i Józefy z domu Lenarskiej. Był aktywnym działaczem niepodległościowym, zwolennikiem zjednoczenia ziem polskich w ramach Imperium Rosyjskiego na zasadzie autonomii oraz gorliwym przeciwnikiem orientacji pro-niemieckiej. W latach 1907-1909 był posłem i przewodniczącym Koła Polskiego w rosyjskiej Dumie Państwowej. W trakcie I wojny światowej był współtwórcą i prezesem Komitetu Narodowego Polskiego w Warszawie oraz współtwórcą i prezesem Komitetu Narodowego Polskiego w Lozannie (z siedzibą w Paryżu). Podczas tej wojny odbywał częste misje polityczne m.in. do Wielkiej Brytanii, Francji czy Stanów Zjednoczonych, a po jej zakończeniu jako delegat na konferencji pokojowej w Paryżu (1919) reprezentował interesy Polski. Wspólnie z Ignacym Paderewskim podpisywał traktat wersalski. Znajdował się w ciągłej opozycji do Józefa Piłsudskiego oraz jego planów federacyjnych, opowiadając się za inkorporacyjną koncepcją państwa. W wolnej Polsce w latach 1919-1922 był posłem na sejm, zaś w 1923 roku ministrem spraw zagranicznych. W grudniu 1926 roku powołał Obóz Wielkiej Polski,

⁸ Mieczysław Niklewicz (1880-1948) – działacz Narodowej Demokracji, wydawca i księgarz oraz jego żona Maria z Lutosławskich.

⁹ Zofia Lutosławska, z domu Sofia Pérez Eguia y Casanova (1861-1958) – hiszpańska poetka, powieściopisarka, eseistka, dziennikarka, żona Wincentego Lutosławskiego.

¹⁰ Izabela Wolikowska z Lutosławskich (1889-1972) oraz Halina Meissnerowa z Lutosławskich (1897-1989).

¹¹ Czesław Gorgoniusz Meissner (1879-1950) – lekarz-internista, działacz Narodowej Demokracji, poseł do Sejmu Ustawodawczego i senator.

a następnie w 1928 roku Stronnictwo Narodowe. Oprócz działalności politycznej zajmował się również pisanie książek i publicystyką. Do jego głównych prac należą: *Niemcy, Rosja i kwestia polska* (1905), *Polityka polska i odbudowanie państwa* (1925), *Zagadnienie rządu* (1927), *Kościół, naród i państwo* (1927), *Świat powojenny i Polska* (1931). Został odznaczony Krzyżem Wielkim Orderu Polonia Restituta (1923), Wielką Wstęgą Orderu Gwiazdy Rumuńskiej oraz Wielką Wstęgą Orderu Oranje-Nassau. Otrzymał doktorat honoris causa uniwersytetów w Cambridge (1916) i Poznaniu (1923) oraz Nagrodę Literacką Miasta Poznania (1927).

Przez wiele lat Roman Dmowski związany był w Wielkopolską. W 1920 roku przeniósł się z Warszawy do majątku Mieczysława i Marii Niklewiczów w Drozdowie (pow. łomżyński), a stamtąd do Poznania. W stolicy Wielkopolski przebywał około półtora roku, mieszkając najpierw u Czesława Meissnera (męża Haliny Lutosławskiej), a następnie we własnym mieszkaniu przy Alejach Karola Marcinkowskiego 2. W grudniu 1921 roku nabył od Urzędu Osadniczego liczącą 5,1 ha resztówkę z pałacem i parkiem w Chłudowie (pow. poznański). Od tego czasu przebywał w swej nowej posiadłości lub u Niklewiczów w Warszawie. Począwszy od 1922 roku, w Chłudowie odwiedzały go w sezonie letnim trzy córki Wincentego Lutosławskiego (Maria Niklewiczowa, Izabela Wolikowska i Halina Meissnerowa) wraz z mężami i dziećmi. W 1934 roku sprzedał swoją resztówkę w Chłudowie ojcom misjonarzom ze Zgromadzenia Słowa Bożego. Przyczyną sprzedaży były zbyt wysokie koszty utrzymania majątku. Z Chłudowa przeniósł się do Niklewiczów w Warszawie, a stamtąd w 1938 roku do ich posiadłości w Drozdowie, w której zmarł 2 stycznia 1939 roku.

Adresatem zaprezentowanych listów Romana Dmowskiego był Zygmunt Wojciechow-

ski, znany poznański historyk i prawnik. Urodził się on 27 kwietnia 1900 roku w Stryju jako syn Konstantego (prof. historii literatury polskiej Uniwersytetu Lwowskiego) i Leontyny z Buczkowskich. W latach 1920-1924 odbył studia prawnicze, historyczne i filozoficzne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie w marcu 1924 roku uzyskał promocję na doktora filozofii. W 1924 roku został starszym asystentem w Katedrze Historii Ustroju i Prawa Polskiego na Uniwersytecie Poznańskim, w którym kontynuował karierę naukową aż do śmierci. Tamże został docentem (1926), profesorem nadzwyczajnym (1929), profesorem zwyczajnym (1936) oraz dziekanem Wydziału Prawno-Ekonomicznego (1939). W latach okupacji hitlerowskiej brał czynny udział w pracach tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich. W latach 1945-1955 pełnił funkcję kierownika Katedry Historii Państwa i Prawa Polskiego na Uniwersytecie Poznańskim. Był członkiem korespondentem i członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności, członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk, członkiem i prezesem (1955) Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk oraz członkiem założycielem i dyrektorem (1945-1955) Instytutu Zachodniego w Poznaniu. Został odznaczony Krzyżem Oficerskim (1948) i Krzyżem Komandorskim (1954) Orderu Odrodzenia Polski. Jego zainteresowania naukowe obejmowały głównie problematykę średniowiecznego ustroju państwa polskiego, historii gospodarczej i politycznej średniowiecznej Polski oraz średniowiecznej historii Śląska i Pomorza Zachodniego. Ożenił się z Marią Świeżawską, z którą miał syna Mariana (prof. historii najnowszej Uniwersytetu Warszawskiego) oraz córki Wandę i Agnieszkę. Zmarł 14 października 1955 roku w Poznaniu.